

הרב אהרן אליעזר ליפא הלוי זילבערמאנן
 אב"ד ראצפערטא, וראש כולל בית שערים, ברוקלין נ.י.

בירור מקיף בענין תפלה של אוה"ע

מחלק בין ישראל לעמים דבאו"ה ל"ש הענין של תפילה שאחד יתפלל עבור אחר

א) בדרשות חת"ס לח' תמוז וז"ל ואם כי להכריע אינני כדאי מ"מ לא באתי אלא להשוות המחלוקת ולשים שלום בעולם ובין התלמידים דלא פליגי כלל ש"ס דילן בברכות [ח' ע"ב אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין] עם המדרש [ב"ר נגיד] דמיייתי רש"י בחומש [בראשית כא, יז בפסוק כי שמע אלקים אל קול הנער מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל. ועיין במזרחי שם והובא בשפתי חכמים שם אות ע.]. רק אקדים במ"ש אצלינו במקום אחר [דרושים ואגדות ח"ס בדרוש לו' אדר תקנ"א בד"ה כתיב עמי קפ"א עיי"ש] על משאחז"ל [שבת קי"ט ע"ב] כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו, מ"ט יש בזה. והענין כך דאחז"ל [ברכות י"ב ע"ב ול"ב ע"א] המתפלל על חברו צריך שיחלה עצמו עליו שנאמר [שמות ל"ב, יא] ויחל משה. ונ"ל הענין דעפ"י השכל לא יובן איך יועיל תפלת זה על חברו כי בהקב"ה לא שייך פיתוי דברים לישא פני איש זה עבור זה. אבל הענין הואיל וכל ישראל נפש אחד נמצא גם חליו של זה כואב לזה והוא כאילו פיו של אדם מתפלל שירפא לו מכאב אצבעו. והיינו צריך שיחלה עצמו שיראה כאילו הוא עצמו חולה עליו ועי"ז יקבל תפלתו כאילו מתפלל על עצמו. וידוע נמי משאחז"ל [ב"ב קט"ז ע"א] והובא בשו"ע [יו"ד סי' של"ה] מי שיש לו חולה או שום צרה ילך אצל חכם ויתפלל עליו, והיינו ג"כ מאופן הנ"ל. אמנם המבזה ת"ח ע"כ אינו סובר שהוא נפש א' ומכ"ש שלא יאמין שהת"ח הוא בחינת ראשו והוא רגליו דהיתכן שאיבריו יבזו ראשו וילעיגו עליו אע"כ שאינו מאמין א"כ אין רפואה למכתו שלא תועיל עליו תפלת ת"ח, כה דברי שם.

ומעתה אני אומר דלק"מ דודאי אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, אך כל זה בישראל שהכל נפש א' טוב יותר שיתפלל אחר עבורו, משיתפלל הוא עצמו ומדה"ד מתוח עליו אבל בהגר וישמעאל שהם מאומות העולם שאינם נפש א' יועיל יותר תפלת החולה בעד עצמו וגופו אע"פ שהוא חבוש מתפלת אחר עבורו וק"ל עכ"ל מרן הח"ס. וע"ע בשו"ת ח"ס או"ח סימן קס"ו וז"ל אך כל ישראל שותפים וגוף א' ונפש א' וכשאחד מצטער גם חברו מרגיש ועמו מצער ועד"ז המתפלל על חברו צריך שיחלה עצמו עליו פ"י שיראה כאילו גם הוא חולה וכיון ששניהם בצער טוב יותר שיכנס הראש משיכנס הרגל ע"ד משל הת"ח הוא הראש והמצטער שהוא עתה שרוי בדין הוא בבחינת רגל וקצת נזוף, טוב להכניס הראש כיון ששניהם בעלי דברים ולא כמליץ בעד אחר עיי"ש.

אשר מתורת משה למדנו דבר חדש שכל הענין של תפלה להתפלל על אחרים ישנה רק בישראל ולא באו"ה, שאין לאחד שום שייכות וקשר למשנהו, לכן תפלת עצמו יועיל יותר משאחר יתפלל עליו.

מבאר היאך מועיל תפילה וכי שייך שינוי רצון לפני השי"ת

ויש ליה תניא דמסייע ליה ה"ה האלגזי הביאו האמרי נועם בפרשת משפטים אות י"ט וז"ל שהקשו איך שייך שינוי רצון לפני השי"ת הבורא ב"ה, לומר שקודם שמתפלל האדם היה ברצון קוב"ה להרע לו חלילה, ואחר התפילה נשתנה רצון להטיב לו. אמנם התירוץ כי באמת השפע תמיד הולך רק עבור ישראל, ורק בעת שאיזה איש מישראל פגם באיזה ענין חטא חלילה, אז אין האדם כלי מוכן לקבל השפע, ועי"ז חוטפים אותו או"ה כידוע מספרים, ורק ע"י מה שמתפלל האדם ומאמין בקוב"ה שהכל תלוי ברצונו, לזאת יוכל לחזור להיות כלי מוכן לקבל השפע, וממילא חוזרת ההשפעה אליו.

ואמנם זאת ניחא באם אדם מתפלל בעצמו משא"כ אם אחר מתפלל עבור איזה איש מישראל קשה איך נתהווה שינוי רצון ותיירץ האלגזי שע"י שכולל המתפלל עצמו בכלל כל ישראל, עי"ז הוא מקשר נפש האדם הצריך לתפילה ההיא, כי כל נפשות ישראל הם אחד באחדות גמור, כי הם חלק אלקי ממעל, וא' אחד בראנו, וממילא יוכל השפע לחזור לאדם הצריך לו עכ"ד. וזה עולה בקנה אחד עם דברי מן הח"ס שכל זה בישראל משא"כ באו"ה שאין לאחד עם השני שום קשר ושייכות, לכן אצלם לא שייך הענין של תפילה מאחד על השני וז"פ.

מבאר הכתובים גבי תפלת שלמה המלך

(ב) ובזה יתפרש הכתובים בתפלת שלמה המלך ע"ה [מלכים א' ח,ל ולהלן] ושמעת אל תחנת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה וכו', בהגוף עמך ישראל לפני אויב אשר יחטאו לך ושבו אליך והודו את שמך והתפללו והתחננו אליך בבית הזה. ואתה תשמע השמים וכו' והשבתם אל האדמה אשר נתת לאבותם. בהעצר שמים ולא יהיה מטר כי יחטאו לך והתפללו אל המקום הזה והודו את שמך ומחטאתם ישובו כי תענם. ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה וכו'. עד וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך. כי ישמעון את שמך הגדול ואת ירך החוקה וזרעך הנטויה ובא והתפלל אל הבית הזה. אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא עליך הנכרי למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אותך כעמך ישראל. כי יצא עמך ישראל למלחמה על אויבו בדרך אשר תשלחם והתפללו אל ה' דרך העיר וכו'. ושמעת השמים את תפלתם ואת תחנתם ועשית משפטם וכו' וכו'. וכן להלן. אשר מכל הפרשה הזאת נראה בעליל אשר בתפלת ישראל כולל שלמה המלך הרבים עמך ישראל, כמה וכמה פעמים משא"כ בהנכרי נאמר רק הנכרי אשר בא להתפלל ולא על זולתו, והלא דבר היא.

והן הן הדברים האמורים לעיל אשר כח התפילה שאחד יתפלל על חבירו ישנה רק בישראל ולכן גם היחיד יוכל להתפלל על הכלל כולו יצא וכו"ש על חבירו משא"כ בהנכרי אשר לו הכח רק להתפלל על עצמו ודיו שיפקיע את עצמו ולא על הזולת, ולכן ביקש שלמה המלך רק על הנכרי אשר יבוא להתפלל בו וא"ש בס"ד.

אין תפלתם של האו"ה נכנסה לשמים

(ג) ובדיבוק חברים הצעתי אלה הדברים בכללנו, והעירני ידידי הרה"ג מו"ה מאיר חיים גינזבורג שליט"א מהאשכול בהלכות גרים סימן מ' וז"ל כל הגוים הבאים בישראל

נמולים וכו' והעבדים וכו', ואין תפלתם נכנסה לשמים שנאמר [תהלים קטו, יז] לא המתים יהללו עב"ל. והרי לן מזה שכל הענין של תפילה לא שייך אצל נכרי, וקשה הלא מצינו שישמעאל התפלל על עצמו, וגם מתפילת שלמה שהתפלל שהנכרי אשר יבוא להתפלל וכאמור לעיל. והיינו שעד כאן למדנו מתורת משה אשר גוי אחד יתפלל על השני אינו מועיל כ"כ כשהגוי מתפלל על עצמו, ומכאן מדברי האשכול אנו רואים שאף על עצמו אין תפלתו נתקבל, והני מילי כסתראי נינהו. וקשה על האשכול מהכתובים הנ"ל.

ואנהיר לעיינין בשו"ת משנה הלכות תנינא ח"ג סימן ח' שהאריך להוכיח דאין לעכו"ם שום דין תפילה והביא דברי האשכול הנזכר, וכתב בזה דבר יקר לפרש תפלת שלמה המלך אשר המפרשים דחקו ליישב מה כוונת שלמה המלך שהתפלל עליהם יותר מעל ישראל ועיין רד"ק שדוקא למען ידעו. ולפמ"ש נראה דשלמה המלך דוקא התפלל כיון שהנכרי שאינו מזרע ישראל אין תפלתו נכנסת לשמים ואין תפלתו נשמעת, אם גם פה כשיבא ולא ישמעו לו ולבקשתו יקרא תגר וכמו שפירש"י בפסוק מי"ג וז"ל ככל אשר יקרא עליך הנכרי, ובישראל הוא אומר [שם ל"ט] ונתת לאיש ככל דרכיו. לפי שישראל מכיר בהקב"ה ויודע שהיכולת בידו ואם אין תפלתו נשמעת תולה את הדבר בעצמו ובחטאו אבל עובד גילולים קורא תגר ואומר בית ששמו הולך לסוף העולם נתיגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו ולא מצאתי בו ממש כשם שאין ממש בע"ג, לפיכך ככל אשר יקרא עליך הנכרי כו' עב"ל, וא"כ דוקא לפי שאין תפלת נכרי נשמעת בשאר מקומות התפלל שיתקבלו בבהמ"ק וא"ש מאד והבן עכ"ד עיי"ש עוד ודפח"ח. אך כל זה א"ש מתפלת שלמה אבל מישמעאל עדיין הקושיא במק"ע. וגם מישמעאל גופא שמענו שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל, אבל עכ"ז גם תפלת אחרים תפילה היא, והח"ס ביאר לן טעמא דמילתא אבל היאך שיהיה תפלת החולה בודאי יפה, וקשה הלא אין תפלתם נכנסה לשמים.

מבאר דתפלת הגוי דומה לתפלת הבהמה

ובהשקפה ראשונה היה נלענ"ד לומר בזה, דאה"נ דאין להם כח התפלה אבל עכ"ז הלא ורחמיו על כל מעשיו כתיב [תהלים קמה, ט], ותפלת הגוי דומה לבהמה כדמצינו במדרש תהלים כ"ב עה"פ למנצח על אילת השחר, א"ר יהודה בר סימון כו' את מוצא האילת הזאת בשעה שהיא צמאה היא חופרת גומא ומכנסת קרניה לתוכה וגועה והתהום מעלה לה מים שנאמר [שם מב, ב] כאיל תערוג על אפיקי מים. ורבנן אמרי זו היא חסידה שבחיות ורחמיה מרובין על בניה וכשצמאות כל החיות מתכנסות אליה שהן יודעות שמעשיה חסידים כדי שתתלה עיניה למרום והקב"ה מרחם עליהם, מה היא עושה חופרת גומא ומכנסת קרניה לתוכה והתהום מעלה לה מים שנאמר כו' [ורש"י הביאו בתהלים בפסוק כאיל תערוג]. ובב"ב ט"ז סע"א יעלה זו אכזרית על בניה בשעה שכורעת ללדת עולה לראש ההר כדי שיפול ממנה וימות ואני מזמין לה נשר שמקבלו בכנפיו ומניחו לפניו כו' אילה זו רחמה צר בשעה שכורעת ללדת אני מזמין לה דרקון שמכשיה בבית הרחם ומתרפא ויולדת כו', וברש"י בתהלים שם בפסוק כאיל תערוג וז"ל כאילת תערוג לא נאמר וכאיל יערוג לא נאמר אלא כאיל תערוג דיבר הכתוב בזכר ובנקיבה הזכר עורג על עסק המים כמו שפירשנו. הנקיבה כשהיא כורעת לילד והי' צועקת הקב"ה מרחם עליה כו' עב"ל, ולכן כמו שהבהמה תולה עיניה למרום

והקב"ה מרחם עליה ה"נ תפלת הגוי דומה לבהמה אבל עכ"ז אין ערוך תפלת הגוי לתפלת ישראל וא"ש בס"ד.

אין הקב"ה מקבל קרבנות אלא מישראל

ד) ובחפשי בזה ראיתי שבמדרש תנחומא ר"פ צו וז"ל זאת תורת העולה זש"ה [תהלים פט,ז] כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים. אמר הקב"ה אילו הייתי מבקש קרבן לא הייתי אומר למיכאל שהוא אצלי להקריב לי קרבן. וממי אני מבקש קרבן מישראל וכו'. ראה בלעם הרשע כמה היה ערום התחיל אומר את שבעה המזבחות ערכתי [במדבר כג,ד] לא אמר שבע מזבחות אלא המזבחות אלו הן משנברא אדם הראשון עד עכשיו שבע מזבחות בנו ואני מקריב שבע כנגד שבעתן וכו'. כך בלעם א"ל הקב"ה רשע מה אתה עושה בכאן א"ל את שבע המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח א"ל הקב"ה הירצה ה' באלפי אלים כו' [מיכה ו,ז] א"ל הקב"ה רשע אילו הייתי מבקש קרבן הייתי אומר למיכאל ולגבריאל והיו מקריבין לפני שנאמר כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים זה בלעם שביקש להדמות להקב"ה בבני אלים בבני אברהם יצחק ויעקב שהן אילי העולם. א"ל הקב"ה מה אתה מבקש להטעות את עצמך לפני שאקבל קרבן מן האומות אין אתה יכול. שבועה היא מאת בני ישראל ברית עולם תנאי הן שאינו מקבל קרבן אלא מישראל לכך נאמר צו את אהרן ואת בניו לאמר עיי"ש.

ואמור מעתה דלפ"מ דמבואר בברכות כ"ו ע"ב ריב"ל אמר תפלות כנגד תמידין תקנום, ואם הקב"ה אינו מקבל קרבנות אלא מישראל, א"כ ה"ה תפלות אינו מקבל אלא מישראל, והרי זה ראייה נאמנה לדברי האשכול שאין תפלתם נכנסה לשמים והבן.

מצדד דכמו שתשובה לא מהני לאו"ה ה"נ תפלה

ה) ושוב עלה בדעתי דמציינו ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, וכמו בתשובה מציינו במדרש תנחומא פרשת האזינו סימן ד' כתיב [במדבר ו,כז] ישא ה' פניו אליך וכתיב [דברים י,ז] אשר לא ישא פנים. לא עשה תשובה אשר לא ישא פנים, עשה תשובה ישא ה' פניו. יכול לכל, ת"ל אליך, אליך ולא לאו"ה עכ"ל, הרי דלב"ג לא מהני תשובה. ובירושלמי נזיר רפ"ט דעכו"ם אין להם נזירות משום דכתיב [במדבר ו,יא] וכיפר, יצאו עכו"ם שאין להם כפרה. ובתקו"ז תיקון כ"א לא יקבל לון בתיובתא [אינו מקבל אותם בתשובה]. ובזבחים מ"ה ע"ב א"ר אשי א"ק [שמות כח, לח] לרצון להם [וברש"י גבי ציץ כתיב] ועו"כ לאו בני הרצאה נינהו וברש"י לאו בני הרצאה, להקב"ה הם שאינו מתרצה להם. וביבמות ס' ע"ב ונעבריהו לפני ציץ אמר רב אשי להם כתיב להם לרצון ולא לפורענות, ולעו"כ אפילו לפורענות. ובמהרש"ם [הנדפס בסוף הש"ס שנעתקו משולי הגליון הש"ס שלון ציין לזבחים הנ"ל דרב אשי גופיה קאמר ליה התם עיי"ש. וכן מבואר בהג"א ב"ב י' ע"ב וז"ל שאלתי מ"ש צדקה אין מקבלין מהן ומ"ש נדרים ונדבות דמקבלין מהן [חולין י"ג ע"ב], ודרשינן איש איש [ויקרא יז, ח] וכו'. ופירש לי מו"ר אברהם הטעם לפי שנו"נ אינן באין לכפר עכ"ל הובא בטו"ז יו"ד סימן רנ"ד סק"ד ובש"ך סק"ד [והארכנו בזה בזרע אבות מועדים סי' מ"ח ענף ג]. אשר מכל הלין חזינן דהענין של תשובה ליתא באו"ה [ובזרע אבות שם אספנו מפי סופרים וספרים בטעמא דמילתא דלאו"ה לא מהני תשובה].

אי צדקה ישנו באו"ה

ועד"ז בצדקה דכבר אמר החכם מכל אדם [משלי יד, לד] צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת, ובב"ב י' ע"ב אמר להן רבי יוחנן לתלמידיו בני מהו שאמר הכתוב צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת נענה רבי אליעזר ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב [ש"ב ז, כג] ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שאומות עו"כ עושין חטא הוא להן שאינם עושין אלא להתגדל בו כמו שנאמר [עזרא ו, י] די להוון מהקרבין ניוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי עיי"ש להלן עוד מזה [מובא בסמוך], ושם לעיל א"ר אבהו אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע במה תרום קרן ישראל אמר לו בכי תשא. והרי לן דחסד לאומים חטאת, דהענין של צדקה ליתנייהו באו"ה כמו בישראל.

והמורם מזה דתשובה ליתנייהו באו"ה ועד"ז צדקה, ה"ה י"ל שגם תפלה ליתנייהו באו"ה והיא דבר הלמד מעניינו שכל אלו ליתנייהו באו"ה דלאו בני הרצאה נינהו וכנכור. וי"ל עוד דכתיב [דניאל ד, כד] וחטיך בצדקה פרוק, דצדקה הוי כמו קרבן, והיות שאו"ה לאו בני הרצאה נינהו, א"כ ה"ה בצדקה ליתנייהו.

ברם לקושטא דמילתא מעיקרא דינא פירכא דהא פסוק זה אמר דניאל לנבוכדנצר, והרי לן דאו"ה ישנו בצדקה. ובאמת בב"ב שם נענה רבי יהושע ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שאומות עו"כ עושין חטא הוא להן שאין עושין אלא כדי שתמשך מלכותן שנאמר להן מלכא מלכי ישפר עליך וחטיך בצדקה פרוק ועויתך במיחן עניין הן תהוי ארכא לשלותך וגו'. הרי שהביא פסוק זה שכל צדקה שאומות עושין אלא כדי שתמשך מלכותן, ושם דף ד' ע"א והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ריב"ל מפני מה נענש דניאל מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר שנאמר להן מלכא מלכי ישפר עלך וחטיאך בצדקה פרוק וגו' הן תהוי ארכא לשלותך וגו' עיי"ש, הרי שלא היה לו לומר כן. והאמת יורה דרכו שגדול כוחה של צדקה אך או"ה דכל מה דעבדין לגרמייהו הוא דעבדין, ולכן חטא הוא להן כשנותנין צדקה אבל אם באמת יתנו צדקה לשם שמים בלי שום פניה וחשבונות אה"נ לא נחשב לחטא להם ואדרבה יהא להם זכות של צדקה. ורק בישראל מותר בכה"ג וכמבואר שם בדף יו"ד ע"ב על מה שאמר ר"א שאינן עושין אלא להתגדל בו ופריך ודעביד הכי לאו צדקה גמורה היא והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני ובשביל שאזכה לעוה"ב הרי זה צדיק גמור לא קשיא כאן בישראל כאן בעו"כ. ולכן דניאל שהשיא לו עצה זו נענש על שלא היה לו לומר כן אבל באמת זו עצה טובה, וכלשון הרמב"ם בסופי"ב מה' רוצח ואסור להשיא עצה טובה לעו"כ או לעבד רשע. ואפילו להשיאו עצה שיעשה דבר מצוה והוא עומד ברשעו אסור. ולא נתנסה דניאל אלא על שהשיא עצה לנבוכדנצר ליתן צדקה וכו'. ואה"נ אם יתנו צדקה כדבעי למיהוי זכות היא להם.

וראיה לזה מדברי הר"ן בסנהדרין נ"ו ע"ב בד"ה ויצו, דעכו"ם מחייבי בצדקה דאמרינן ביתו לצדקה, ואשכחן דמיענשי עלה סדום דכתיב [יחזקאל טז, מט] ויד עני ואביון לא החזיקה. ואם שכן שמצווין על הצדקה בודאי אם מקיימין אותה כדבעי למיהוי קיימו מצות צדקה. ותבט עיני בשו"ת דברי יציב חיו"ד סימן קמ"ב אות ב' וראיתי שהביא דברי הר"ן הלז ועוד פוסקים שסברי כן, ומביא שהדבר במחלוקת שנוי אי עכו"ם מצווין

על הצדקה ואין להם זכות של צדקה. ומלשון הרמב"ם פ"י ממלכים ה"י נתן צדקה מקבלין ממנו דמשמע שרק מקבלין אבל אינו מצווה וי"ל לדידהו במה שנענשו אנשי סדום, דכיון שהניחו אותם לגוע ברעב הוי בכלל שפיכות דמים וכו' וגם בסנהדרין ק"ט מבואר הרבה ענין רשעות ואכזריות שעשו וי"ל שהעונש היה ע"ז ודו"ק ומשם בארה. ולפ"ז נמצא הדרבר תלוי במחלוקת קמאי אי או"ה מצווין על הצדקה וממילא י"ל לפ"ז דה"ה בתפלה ודוק.

ו) ואולי י"ל לפלפולא בעלמא דשם בב"ב להלן, נענה רבי נחוניא בן הקנה ואמר צדקה תרומם גוי וחסד לישראל ולאומים חטאת אמר להם ריב"ז לתלמידיו נראין דברי רבי נחוניא בן הקנה מדברי ומדבריהם לפי שהוא נותן צדקה וחסד לישראל ולעכו"ם חטאת מכלל דהוא נמי אמר מאי היא דתניא אמר להם ריב"ז כשם שהחטאת מכפרת על ישראל כך צדקה מכפרת על או"ה. ובעין יעקב הגירסא מכפרת על ישראל לעוה"ב, מכפרת על עו"כ בעוה"ז עיי"ש. ואם שכן שנראה דברי ר"נ בן הקנה מדברי ומדבריהם, שאין להם שכר ע"ז כלל, וכמו בתשובה שלא מהני לב"נ וה"נ בצדקה שאין להם זכות של צדקה.

או יאמר שצדקה מכפרת על או"ה בעוה"ז, והיינו דכבר עמדו המפרשים להלא מצינו שגם לב"נ מהני תשובה והא ראייה מאנשי נינוה ובעשרה מאמרות להרמ"ע מפאנו במאמר חיקור דין ח"ב פ"א כבר עמד בזה וכתב כי הרבה תשובות דבר ובתירוץ השלישי כתב וז"ל אף הם לא ניצולו אלא האריך להם אפו לשלם גמול צעקתם ומעשיהם בעוה"ז ולסוף נתקיים בהם כל חזון נחום האלקושי שאמר עליהם אל קנא ונוקם ה' [נחום אב,] עד סוף הספר עכ"ל [ועיי"ש בזרע אבות סי' מ"ח הנ"ל]. הרי שתשובה עמדה להם רק לשעתו אבל לא עולמית וה"נ הצדקה שלהם אינה בגדר וצדקתו עומדת לעד רק בעוה"ז ומנני ולא נצחיית כמו צדקה של ישראל וה"נ י"ל בתפלה שלא מהני אצלם רק להדחיק את השעה אבל לא כתפלת ישראל והבן.

בהכתוב כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים

אי קאי על העמים או על הגרים

ז) ובישעיה נ"ז, והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים ופירש"י לכל העמים, ולא לישראל לבדם כי אף לגרים עכ"ל, וביאור הדברים כי לפני זה כתיב בפסוק ג' ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר הבלדל יבדילני ה' מעל עמו וגו' [וברש"י למה אתגייר הלא הקב"ה יבדילני מעל עמו כשישלם שכרם. וכן בפירוש מהר"י קרא וז"ל שלא נתנה תורה אלא לישראל בכל התורה צו את אהרן, דבר אל בני ישראל. ומאחר שלא נצטוה עליה אלא ישראל מה אני בא לשמרה עכ"ל]. כי כה אמר ה' וגו' [שם ד]. ובני הנכר הנלוים על ה' לשרתו ולאהבה את שם ה' להיות לו לעבדים כל שומר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי [שם ו]. והביאותים וגו', שזה קאי אלעיל אגרים. וכן במצודת דוד יקרא לכל העמים, ר"ל יהיה מוכן לבית תפלה לכל גרי העכו"ם עכ"ל.

אולם בפירוש מהר"י קרא כי ביתי וגו' אינו נקרא בית תפלה לישראל בלבד אלא בית תפלה לכל העמים, גם אל הנכר אשר לא מישראל הוא אם יביא עולות וזבחים לשם [שנודרים נדרים ונדבות כישראל כנ"ל באות ה']. עולותיהם וזבחיהם לרצון על

מזבחי עכ"ל. וכן באבן עזרא יקרא לכל העמים, כדרך תפלת שלמה עכ"ל. וכן ברד"ק לכל העמים כמ"ש שלמה בתפלתו וגם אל הנכרי כ"ש לשבים לדת ישראל עכ"ל, וכן פירש המהרש"א בברכות ז' ע"א וז"ל אשר שם יקרא לכל העמים כנאמר בתפלת שלמה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו' ובא להתפלל וגו' וק"ל [ואגב בח"א במגילה כ"ט ע"א בד"ה עתידים בתי כנסיות וכו' שיקבעו בא"י פירש עפ"מ שאמרו במדרש [רבה שה"ש ז,יא לעתיד יהיה בהמ"ק גדול כירושלים שבעוה"ז, וירושלים יהיה גדול ככל א"י. וע"ז אמר מה טעם יהיה בהמ"ק לעתיד כ"כ גדול לפי שבירושלים הבנויה לעתיד יהיה חוברה לה למקדש יחדיו כל מקומות של בתי הכנסיות שהיו בעוה"ז וכו'. ומסיים ושמתים בבית תפלתי דהיינו הבהמ"ק שיבנה לעתיד בא"י, דבעוה"ז בגלות הוא יקרא לכל העמים דהיינו בתי כנסיות שבכל ארץ העמים שיקבעו לעתיד בא"י מחובר לבהמ"ק עכ"ל]. ולכאורה למה לא פירש"י כהאבן עזרא כפשוטו שלכל העמים קאי על הנכרים וכפשוטו ולמה הוצרך לפרש שזה קאי על הגרים, והלא י"ל שקאי על הנכרי וכ"ש השבים לדת ישראל וכנזכר מהרד"ק. ובהאמור י"ל דרש"י אזיל בשיטת האשכול דתפלתם לא נכנסה לשמים, ולהכי לא שמיע ליה כלומר לא ס"ל לפרש הקרא דבית תפלה קאי על העמים, אף שביקש שלמה ע"ז וגם אל הנכרי, להכי פירש דקאי על הגרים והבן.

וי"ל עוד דבברכות ז' ע"א אר"י משום רבי יוסי בן זמרא מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפלתי תפלתם לא נאמר אלא תפלתי מכאן שהקב"ה מתפלל. מאי מצלי אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב יה"ר מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת הרחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין ע"כ, ועיי"ש בעיון יעקב. ואם שכן שבמקום הזה שבהמ"ק של מעלה מכוון כנגד בהמ"ק של מטה [מכילתא שמות טו,יז הובא ברש"י שם ובבראשית כח,יז עיי"ב], שהקב"ה מתפלל רק על בני ולא על הגוים, ולהכי פירש"י שקאי על הגרים שהמה נכנסו לדת ישראל, ומה שהתפלל שלמה המלך על הגוי זה באקראי כשיבוא להתפלל יענה הקב"ה לו, ולהכי אין לפרש הקרא שבית תפלה יקרא לכל העמים קאי עליהם ודוק.

תפלה נקרא שבת

ח) ולא אמנע מלהעיר עוד בדברי אגדה דבמגיד דבריו ליעקב סימן יו"ד דתפלה נקרא שבת שצריך לעמוד במנוחה ולהביא הדיבורים לעולם התענוג, וכ"ה שם בסימן רל"ה עיי"ש לדרכו בקודש. ובארץ צבי פרשת עקב הביא סמוכין לזה מכמה מקומות דשעת התפלה הוא כמו שבת. ואמור מעתה דגוי ששבת חייב מיתה [סנהדרין נ"ח סע"ב], ולהכי שפיר כתב האשכול ואין תפלתם נכנסה לשמים, יען דתפלה נקרא שבת, לכן יש לה דין שבת שליתנייהו בהם וא"ש בס"ד.

מביא דברי השלה"ק בביאור הענין דהתפלה נתקבלה למעלה

ט) ושוב האיר השי"ת את עיני ומצאתי את שאהבה נפשי בס"ד בשל"ה הקדוש ח"א בעניני תפילה [דף פ' ע"א] וז"ל בד"ה והנני מעתיק דברי בעל שערי אורה בסוף ספירה שניה כו' פנה אל תפלת הערער [תהלים קב,יח] כלומר כשהיחיד מתפלל בודקין את תפלתו אם היא ראויה להתקבל וכמה מערערים יש עליה אבל כשהציבור מתפללים לא בזה את תפלתם אע"פ שאין תפלתם כ"כ הגונה מקבלים אותה מלמעלה. וזשארז"ל

[ברכות ח' ע"א] מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתם של רבים שנאמר [איוב לוה] א'ל כביר לא ימאס וכו'. עד העתקתי כל דבריו מפני כמה מילי מעלייתא הנשמעות ממנו ולעניינינו נראה וכו' משמע לכאורה מדבריו אף תפילת רבים לפעמים אינה נשמעת אפילו בא"י והא דהן אל כביר לא ימאס זהו דווקא בזמן שבהמ"ק קיים כן נראה לכאורה מדעתו אבל אינו מוכרח דקאי אתפלת רבים וראיתי בספר אחד נקרא בית אלהים הקשה קושיא זו ותירצה בכמה פנים ואשר ביררתי לי מתוך דבריו הוא זה, אמת תפילת רבים נשמעת אבל אין הענין שיעשה הקב"ה כל בקשתם ממש רק עושה מדוגמת הבקשה וממנה כי בכל יום ויום יש גאולה דהיינו כשבה אחת בין ע' זאבים אי אפשר לה להתקיים וכל יום עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו.

אמנם לי נראה שורש הענין הוא כך, התפילה שהיא העבודה שבלב היא מ"ע מה"ת כמו כל שאר מ"ע וענין שמיעת התפילה היא שהקב"ה בוחר בהתפילה והמלאך קשרה ועושה כתר להקב"ה אבל אין מוכרח שיקיים ויעשה להמתפלל מה שמבקש רק הקב"ה קיבל המ"ע שקיים כמו שמקבל הקב"ה כל מ"ע שאדם עושה דהיינו ציצית ותפילין ומזוזה וד' מינים וכיו"ב אע"פ שאינו שולח ברכה בעבור זה מ"מ המצוה רשומה למעלה והשכר שמור, כן הוא בתפילות הכשירות הם עולות למעלה להיותו כתר ועטרה אבל למלאות הבקשה לפעמים עושה הקב"ה בקשתו ולפעמים לא, יתברך הוא היודע וצדיק בכל דרכיו אבל תפילה פסולה בר מינן נדחית לגמרי היה כלא היה ומי יתן החרש יחריש ולא יענש על לא תשא את שם ה"א לשוא. ותפילת רבים היא העולה למעלה. עיי"ש עוד. וע"ע מעין זה בדגל מחנה אפרים בהפטורת פרשת תצא.

והרי שלך לפניך כלל גדול בתורה שישנם בתפילה שני עניינים, לראש וראשונה שהתפילה יעלה לרצון לפניו ית"ש ושיהא מזה עטרה וכתר להקב"ה ושנית שהבקשה יתמלא. אבל גם טרם שנתמלא הבקשה התפילה כבר עלה התפלה למעלה ופועלת מה שצריכה לפעול, וזה כל ישענו וחפצינו.

מבאר הגמ' כאן בעושיין לשמה כאן בעושיין שלא לשמה

ובזה נלך לבטח להבין ולהשכיל הגמרא בפסחים נ' ע"ב רבא רמי כתיב [תהלים נו,יא] כי גדול עד שמים חסדך וכתיב [שם קח,ה] כי גדול מעל שמים חסדך הא כיצד כאן בעושיין לשמה וכאן בעושיין שלא לשמה וכו'. וי"ל הכוונה דבעושיין לשמה התפלה עולה למעלה מעל שמים ונעשה מזה כתר להקב"ה משא"כ בעושיין שלא לשמה אזי עד שמים חסדך והיינו היות שרחמיו על כל מעשיו והוא התפלל שיתמלא בקשתו, הבקשה יתמלא שזה רק עד שמים חסדך כאן למטה אבל אינו למעלה מעל שמים והבן.

ובזה י"ל כידוע מה שפירשו בזה בספרן של צדיקים כי אתה שומע תפלת כל פה, היינו אף שלא כוון לבו רק התפלל בפה אבל לבו בל עמו, עכ"ז הקב"ה שומע התפלה. ובזה י"ל שהקב"ה ממלא את הבקשה אבל לעלות התפלה השמימה ולהיות מזה כתר ועטרה בראש אלקי הצבאות, צריכה להיות התפלה בכוונה וברעות לבא.

מבאר הכוונה תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה

(י) ובזה יבואר הכוונה תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה [של"ה הקדוש שם [דף ע"ט ע"א] וישועות משיחו יב,א ואברבנאל אבות פ"ב מ"ב ועשרה מאמרות מאמר חקור דין

ח"ג פי"ד בשם והיינו דאמרי אינשי, והקדמת היעבץ לסידורו ומאור עינים פרשת פנחס בפסוק לכן אמור. והיינו דכמו הגוף שהיא למטה, כן נתמלא הבקשה למטה אבל בכונה שהיא עם הנשמה שהיא חלק אלקי ממעל אזי עולה התפלה למעלה וכנתבאר והבן. וע"ע במאור עינים פרשת תשא בפסוק ואתה דבר בד"ה ושמעתי ובישמח לב מס' ברכות ו' ע"ב בשם המגיד זי"ע.

ואמור מעתה דהכל על מקומו יבוא בשלום דשפיר קאמר האשכול ואין תפלתם נכנסה לשמים הכוונה בזה תפלת ישראל המה עולים למעלה להיות עטרה בראש אלקי הצבאות, ואין תפלתם נכנסה לשמים, ומה שביקש שלמה המלך על תפלת הנכרי היינו רק שבקשתו יתמלא וכמו שאמר שלמה המלך ועשית ככל אשר יקרא עליך הנכרי, וכמו בבהמה שהקב"ה מרחם עליה וממלא לה צרכיה וכנ"ל, ועד"ז בישמעאל שהבריא ממחלתו אבל לעלות למעלה חס מלהזכיר, ואין הקב"ה חפץ בתפלתם רק בתפלת ישראל וכמו שאמרו [יבמות ס"ד סע"א] שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים וכתוב [ישעיה ס"ב] ועמך כולם צדיקים, וממילא לק"מ שהנם שני עניינים שונים שלא קרב זה אל זה וא"ש בס"ד.

יא ולענ"ד מובן בזה הכוונה וכדלהלן, דאותה הסוגיא שבב"ב הנ"ל היא ג"כ בר"ה ד' ע"ב בדריוש א"ר יצחק לא קשיא כאן קודם שהחמיץ כאן לאחר שהחמיץ מתקיף לה רב כהנא ומי החמיץ והכתוב [עזרא וט] ומה חשחן ובני חורין ודכרין ואמרין וגו' כמאמר כהניא די בירושלם להיות מתיבה להם יום ביום די לא שלו אמר לו רבי יצחק רבי מטונך די להון מהקרבין ניהוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי ופריך ומאן דעביד הכי לאו מעליותא היא והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני ובשביל שאזכה בה לחיי העוה"ב הרי זה צדיק גמור לא קשיא כאן בישראל כאן בעו"כ וברש"י כאן בישראל, שלבו לשמים ואם מריעין לו בחייו אינו קורא לו תגר אלא תולה היסורין בעונו אבל עו"כ אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר עכ"ל. ועיי"ש בתוס' בד"ה בשביל ובתוס' פסחים ח' ע"ב בד"ה שיוכה. ועיי"ש בגליון על הצד בר"ה. ובהאמור י"ל דבישראל גם אם לא נתמלא הבקשה מקוה שהתפילה עלה למעלה ונעשה מזה עטרה וכתר להקב"ה וזה כדאי לו משא"כ באו"ה שכל עצמו וכל כוונתו היתה רק שהבקשה שלו יתמלא ובאם לאו תוהא על הראשונות והבן היטב.

ובזה מדוייק לשונו הזהב של רש"י הנ"ל, דבייטב לב פרשת ראה בפסוק בנים אתם לה"א עמד בזה וז"ל ולכאורה מ"ש רש"י שלבו לשמים שפת יתר דהיה סגי לו שאינו קורא תגר עיי"ש. ובהאמור א"ש דהכוונה שלבו לשמים היינו שתפלתו יעלה השמימה, אף שהבקשה לא יתמלא אבל באו"ה כל עצמם אינם רוצים רק שיתמלא בקשתם ודו"ק היטב.

יב) שוב עלה על דעתי שי"ל באופן אחר, דמקרא מלא היא בפרשת ואתחנן [דברים ד,ז] כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה"א בכל קראינו אליו. ועיי"ש בתרגום יונתן ומקורו בדב"ר ב"י. אבל עכ"פ אין מקרא יוצא מידי פשוטו, כה"א בכל קראינו אליו משא"כ לאו"ה אין הקב"ה עונה להם, דאין תפלתם נכנסה לשמים וכדברי האשכול וז"פ.

דוד המלך התפלל שלא יתקבלו תפלות הגוים

(ג) ובמדרש דב"ר שם בפרשה ב' ו' בפסוק [הנוכח] כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה"א בכל קראינו אליו אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע כשיהיו או"ה באים להתפלל לפניך אל תענה אותן שאין באין אצלך בלב שלם אלא הולכין אצל ע"ז שלהן ואינה עונה אותן והן רואין צרתן צרה, ובאין להן אצלך, אף אתה לא תענה אותן שנאמר [תהלים יח, מב] ישועו ואין מושיע על ה' ולא ענם. מהו ישועו לע"ז שלהן וכשיבואו אצלך על ה' ולא ענם. אבל כשישראל קוראין אצלך מיד שמע תפילתנו שנאמר [שם ד, ב] בקראי ענני אלהי צדקי א"ל הקב"ה מה אמרת בקראי ענני חייך עד שלא תקראני אני אענה אתכם שנאמר [ישעיה סה, כד] טרם יקראו ואני אענה שאין לי אומה אחרת אלא אתם, מנין ממה שקרינו בענין כי מי גוי גדול עכ"ל. אשר מזה יראו עינינו שדוד המלך ע"ה התפלל כשיהיו או"ה באים להתפלל לפניך אל תענה אותן, ועד אז אה"נ כשהתפללו הגוים היו נענים, ולהכי לק"מ על האשכול שאין תפלתם נכנסה לשמיים שנאמר לא המתים יהללו, מישמעאל שנענה שעד אז אה"נ היו נענים, ומתפלת דוד המלך ואילך שוב לא נענים שאין תפלתם נכנסה לשמיים עוד, ולהכי אמר דוד המלך לא המתים יהללו, ולכן הוצרך שלמה המלך להתפלל כשיבוא הנכרי לבהמ"ק ששם יענה ולא זולת דרו"ק:

החילוק בין שנה הראשונה של הנס לשנה האחרת

מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון וכו' כשנכנסו יוונים להיכל וכו' לשנה אחרת קבעום בהלל והודאה, ולכאורה תמוה הלא זריזים מקדימים למצוה ומדוע המתינו לשנה אחרת ולא חנוכה ההוא בעצמו, גם יש להבין מה שאנו אומרים על הניסים בברכת הודאה, וכתב האר"י ז"ל (פע"ח ריש ש' החנוכה) הטעם משום דאז בימי מתתיהו ניתקן ההוד דאיהי בנצח ואיהי בהוד ובנצח שם מ"ה ובהוד שם אדנ"י ושניהם מספרם נ"ס, וכן בברכת תקע בשופר שהוא בנגד הוד והוי"ה, החתימה בניקוד קיבוץ שם הנוסח ושם נס לקבץ גליותינו,

ואפשר שבשנה הראשונה כשנצחו מגדל הנס והבהירות נתדבקו היטב ביצורם ונעשו כגוף אחד כביכול עד שלא הצריכו לקבוע בהלל והודאה כגוונא דיליה, אמנם לשנה האחרת היו צריכין לקבוע, כמו קובע במסמרים לא ימוט בהלל והודאה, שיהיו דבוקים בה' על ידי ההודאה.

(עבודת ישראל)